

THE CULTURAL BEAUTIES IN THE SANG CO OF THE SAN CHAY ETHNIC IN DINH HOA, THAI NGUYEN

Nguyen Thi Minh Thu^{1*}, Tran Thi Quynh Vuong²

¹TNU - University of Education

²Binh Yen High School, Dinh Hoa, Thai Nguyen

ARTICLE INFO	ABSTRACT
Received: 16/9/2023	Sang co singing has become the soul of the San Chay ethnic, a characteristic form of performance and cannot be mixed with any other ethnic group. Sang co has also been recognized as a national intangible cultural heritage in Phu Luong. Many research works on Sang co were also published, however, the intersection and attachment between the culture of the San Chay ethnic and the Sang co is still open. To address this issue, we used the literary fieldwork method, analyzing, synthesizing, comparing and interdisciplinary research methods in order to understand the relationship between Sang co singing and culture, especially the cultural beauties in the Sang co of the San Chay ethnic in Dinh Hoa. The results show that Sang co singing is a means of reflecting San Chay culture, reflecting the way of behavior, love and relationships within the family clan, etc. Based on that, the article affirms the close and inseparable relationship of the Sang co and the community culture of the San Chay ethnic in Dinh Hoa, Thai Nguyen.
Revised: 10/11/2023	
Published: 10/11/2023	
KEYWORDS	
The beauty	
Culture	
Sang co singing	
San Chay ethnic	
Dinh Hoa	

VỀ ĐẸP VĂN HÓA TRONG LỜI HÁT SÁNG CỌ CỦA NGƯỜI SÁN CHAY Ở ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN

Nguyễn Thị Minh Thu^{1*}, Trần Thị Quỳnh Vương²

¹Trường Đại học Sư phạm - ĐH Thái Nguyên

²Trường THPT Bình Yên, Định Hóa, Thái Nguyên

THÔNG TIN BÀI BÁO	TÓM TẮT
Ngày nhận bài: 16/9/2023	Hát Sáng cọ có thể được coi là linh hồn của người Sán Chay, là hình thức diễn xướng đặc trưng không thể trộn lẫn với bất cứ một dân tộc nào khác. Loại hình dân ca này đã được công nhận là Di sản văn hoá phi vật thể tại Phú Lương. Nhiều công trình nghiên cứu về Sáng cọ cũng được công bố, tuy nhiên, sự giao thoa, gắn bó giữa văn hoá cộng đồng dân tộc Sán Chay với hát Sáng cọ vẫn là vấn đề còn bỏ ngỏ. Để giải quyết vấn đề này, chúng tôi đã sử dụng phương pháp điền dã văn học, phân tích, tổng hợp, so sánh và phương pháp nghiên cứu liên ngành nhằm làm rõ mối quan hệ giữa loại hình Sáng cọ với văn hoá, đặc biệt là về đẹp văn hóa trong lời hát Sáng cọ của dân tộc Sán Chay ở Định Hóa. Kết quả cho thấy hát Sáng cọ chính là phương tiện phản ánh lối ứng xử, tình yêu và mối quan hệ trong gia đình, dòng tộc trong văn hóa người Sán Chay. Trên cơ sở đó, bài viết khẳng định được mối quan hệ chặt chẽ, không tách rời giữa hát Sáng cọ và văn hóa cộng đồng của dân tộc Sán Chay tại Định Hóa, Thái Nguyên.
Ngày hoàn thiện: 10/11/2023	
Ngày đăng: 10/11/2023	
TỪ KHÓA	
Về đẹp	
Văn hóa	
Hát Sáng cọ	
Dân tộc Sán Chay	
Định Hóa	

DOI: <https://doi.org/10.34238/tnu-jst.8765>

* Corresponding author. Email: thuntm@tnue.edu.vn

1. Giới thiệu

Dân tộc Sán Chay còn có một số tên gọi khác như Hòn Bán, Chùng, Trại,... và gồm 2 nhóm địa phương là Cao Lan và Sán Chỉ. Trong quá trình sinh hoạt và lao động sản xuất, cộng đồng dân cư lúa nước sống tập trung này đã hình thành nhiều phương thức sinh hoạt văn hóa nhằm thỏa mãn nhu cầu tinh thần và hát Sắng cộ là một trong những loại hình nghệ thuật dân gian đặc sắc đó. Mỗi lời ca cất lên là một thông điệp, là nét đẹp văn hoá của cả một cộng đồng người. Hát Sắng cộ được diễn ra trong nhiều không gian khác nhau, có thể là những không gian quen thuộc như gốc đa, sân đình, đầu làng, trên nhà sàn hoặc trong các nghi thức như cưới hỏi, ma chay và các lễ hội. Bên cạnh đó, với mục đích hát để khích lệ, động viên nhau trong quá trình lao động, người Sán Chay cất lên những câu hát chất chứa bao tâm tình này trên những cánh đồng, đồi nương thể hiện niềm vui hăng say lao động và ngợi ca thành quả lao động đã đạt được sau một mùa vụ bội thu. Thời gian hát Sắng cộ cũng là một điều đặc biệt. Người Sán Chay thường hát khi đón khách quý, khi tết đến xuân về, khi có cuộc vui giao lưu giữa xóm này, làng kia. Đặc biệt, khi hát Sắng cộ, người Sán Chay có thể hát thâu đêm suốt sáng tới khi hết bài hát. Vào những dịp Tết, họ thường xuyên tổ chức hát từ đầu tháng Giêng đến giữa tháng để chúc mừng năm mới, chúc tụng nhau cho một năm an khang thịnh vượng, nhiều điều may mắn.

Để gìn giữ và lưu truyền loại hình dân ca này, nhiều nghệ nhân đã phiên âm những bài hát từ chữ Nho sang tiếng Sán Chay, và dịch từ tiếng Sán Chay sang chữ quốc ngữ để thế hệ sau hiểu rõ ý nghĩa từng câu hát. Bởi dân tộc Sán Chay có hai nhóm địa phương là Cao Lan và Sán Chỉ nên các bài hát Sắng cộ có nhiều tên gọi khác nhau như "trường ca", "Xình ca", "Xình ca", "Sinh ca" hay "Hát ví"... Người Sán Chay ở Định Hóa cũng vẫn đang diễn xướng các lời hát được ghi chép trong những cuốn sách gối đầu giường ấy.

Những năm gần đây, hát Sắng cộ của dân tộc Sán Chay đã được khá nhiều tác giả quan tâm sưu tầm và nghiên cứu. Các công trình sưu tầm cần phải kể đến là *Xình ca Cao Lan, đêm hát thứ nhất* [1], *Trường ca Cao Lan* [2] và một số tập ghi chép tay, chưa xuất bản của các nghệ nhân và những người yêu thích Sắng cộ. Số lượng lời hát Sắng cộ đang được lưu truyền tại Định Hóa có khoảng 455 lời thuộc về 8 khúc hát gắn với 8 hoạt động diễn xướng.

Về đẹp và giá trị của hát Sắng cộ được khẳng định qua nhiều bài viết. Bài "Sinh ca - lời dẫn đường hạnh phúc lứa đôi" khẳng định: "*Có thể nói hát Sinh ca là một nét đẹp văn hoá thể hiện sự hài hoà giữa tính nghi lễ và tính sinh hoạt trong đám cưới của người Sán Chỉ. Sau những lần đối đáp giao duyên bên sườn núi, trong những lễ hội hay ngày cưới trong thôn bản, từ những câu Sinh ca dầm dẫm, những mối tình được nhen nhóm hình thành và đơm hoa kết trái*" [3]. Bài viết "Vũ trụ luận của người Sán Chỉ qua Sinh Ca" chỉ ra rằng mỗi bài hát Sinh ca là một cái nhìn về thế giới tự nhiên, là phương tiện ghi lại sự vận động, phát triển của tộc người trong quá trình chinh phục và ngưỡng vọng tự nhiên: "... *Sinh ca của người Sán Chỉ được hình thành do sự quy tụ mọi hình thức lao động, sinh hoạt vui chơi, nhảy múa tạo hình dân gian để trở thành cuốn bách khoa thư về đời sống của tộc người này trong thời kỳ phong kiến. Thiết nghĩ, thanh sắc riêng của người Sán Chỉ một phần được quy định bởi những khúc hát Sinh ca*" [4]. Ngoài ra còn có thể kể đến các bài viết và một số luận văn thạc sĩ như "Hát sắng cộ của người Sán Chay ở Phú Lương, Thái Nguyên với vấn đề dạy học chương trình Giáo dục địa phương lớp 6" [5]; "Có một không gian siêu nhiên trong Sinh ca" [6]; "Giải mã biểu tượng chim – cá – hoa trong lời hát 'Xắng cộ' của người Sán Chay ở tỉnh Thái Nguyên" [7], *Đời sống văn hoá của người Sán Chay ở Định Hóa* [8]; *Hát ví Lưu Tam ở Tức Tranh, Phú Lương, Thái Nguyên* [9]. Hát Sắng cộ ở các địa phương khác như Quảng Ninh cũng được quan tâm nghiên cứu trong công trình: *Tìm hiểu hội hát Soóng cộ ở huyện Bình Liêu, tỉnh Quảng Ninh* [10]. Hát Sắng cộ cùng với một số loại hình dân ca dân tộc thiểu số cũng được nghiên cứu theo hướng bảo tồn, phát huy trong đời sống từ khá sớm như bài viết: "Hãy khơi sâu dòng thơ ca dân gian các dân tộc thiểu số" [11], hoặc gắn với phát triển du lịch như: "Bảo tồn và phát huy văn hóa truyền thống các dân tộc thiểu số gắn với phát triển du lịch" [12].

Kế thừa những thành tựu nghiên cứu đi trước, chúng tôi tiếp tục một hướng đi thú vị liên quan đến góc nhìn văn hoá gắn liền với các giá trị văn học dân gian, cụ thể là Sáng cộ của dân tộc Sán Chay. Bài viết này sẽ là chiếc chìa khoá giúp chúng tôi có thể khai mở nhiều khía cạnh văn hoá của cộng đồng người Sán Chay, đồng thời thấy được sự tác động trở lại của văn hoá trong việc bảo tồn và phát huy giá trị văn học dân gian.

2. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện nghiên cứu này, chúng tôi sử dụng kết hợp một số phương pháp. Chúng tôi đã tiến hành thu thập, tìm hiểu tư liệu các bài hát Sáng cộ được lưu truyền trong đời sống người Sán Chay ở Định Hóa thông qua phương pháp điền dã văn học và văn hoá dân gian tại một số câu lạc bộ hát Sáng cộ, xã Sơn Phú, Định Hóa. Phương pháp nghiên cứu tài liệu sử dụng để phân tích các tài liệu đã công bố về hát Sáng cộ kết hợp với phương pháp tổng hợp, so sánh và phương pháp nghiên cứu liên ngành.

3. Kết quả và bàn luận

3.1. Nếp sống thân thiện, mến khách qua lời hát Sáng cộ của người Sán Chay ở Định Hóa, Thái Nguyên

Người Sán Chay ở Định Hóa dù chỉ sống ở nơi núi trảm trái, sông trảm khúc nhưng vẫn luôn mang trong mình dòng chảy đầy nghĩa tình của văn hóa các dân tộc Việt Nam. Họ luôn đặt giá trị tinh thần, tình cảm lên hàng đầu, có lẽ bởi vậy mà số lượng những câu hát Sáng cộ thể hiện văn hoá ứng xử cũng không hề kém cạnh những câu hát bày tỏ tình yêu đôi lứa. Họ thể hiện văn hoá ứng xử, triết lý nhân sinh một cách nhẹ nhàng mà sâu lắng qua những câu ví ngọt ngào, mê đắm lòng người. Điều này thể hiện trong hầu hết những câu hát Sáng cộ mà người Sán Chay, Định Hóa vẫn còn đang diễn xướng mỗi ngày.

Trong các câu hát khi khách đến chơi nhà, người Sán Chay cất lên lời chào mời chân tình:

Phiên âm:

*“Ninh co pin thịnh làng co sếnh
Sếnh sú mời mễnh nhọp ớc lải
Sếnh sú cưu ngò nhọp ớc su
Mực chác sến nhần sời sừng tài”*

Dịch nghĩa:

*“Hát ngoài cầu thang trời rét lắm
Mời các nàng tiên vào nhà thôi
Xin rước kiều nga vào gian giữ
Chiếu hoa anh đã trải ra rồi” [1, tr.12]*

Đó là những lời mời được thể hiện bằng những câu ca mộc mạc giản dị mà đầy thiết tha, chứa chan cả một tấm lòng trân trọng dành cho khách quý.

Trong những cuộc hát dạo chơi từ làng này sang làng khác, đã là một nguyên tắc, trước khi bước vào một làng mới, người Sán Chay cất lên câu hát Sáng cộ để chào làng, chào bản cũng như ngỏ ý muốn được vào tham gia cuộc hát.

Phiên âm:

*“Hai sếnh pin xịnh mời sun tàu
Sun tàu sun mấy linh dầu dầu
Chộn vừy lờu sun sùi mấy vắn
Sến làng lải chú kít phông lờu”*

Dịch nghĩa:

*“Mở lời xin hát khen làng đẹp
Đâu thôn cuối bản đèn sáng ngời
Các vị già làng không yên giấc
Vì anh đến hát giọng đầy vui” [1, tr.8]*

Không chỉ thể hiện văn hóa “lời chào cao hơn mâm cỗ”, những câu hát của người Sán Chay còn thể hiện lối ứng xử “kính lão đắc thọ”, tôn trọng những người lớn tuổi:

Phiên âm:

*“Hài sếnh shinh sất cú nhần ông
Shính lai tàu lui đi mù thông
Có sị mấy tông sếnh mấy hạo
Sếnh sất tông lâu tời ông”*

Dịch nghĩa:

*“Lời đầu xin chúc đạo người già
Lời hay ý hay đạo con không có
Chỉ có lời vụng lời về
Hát ca không ai muốn nghe” [1, tr.9]*

Lời ca khiêm tốn, nhẹ nhàng vừa thể hiện sự tôn kính dành cho người lớn tuổi, vừa thể hiện được sự khôn khéo, không khoa trương của người hát.

Phiên âm:

*“Hai sênh pin kênh shấy pin ông
Cấn cùm cức nui si mẩn lòng
Nằm lòng cãm cùm sấn ai chắt
Hờ đồn sấn chắt nìm nà chổng”*

Dịch nghĩa:

*“Lời đầu xin chúc các cụ ông
Sống lâu trăm tuổi như cây thông
Cụ bà tuổi dài như sông nước
Chăm bón hạt mầm nối dòng đường” [1, tr.9]*

Người Sán Chay quan niệm các cụ ông, cụ bà chính là những người mở đường, mở lối, là những người đem túi khôn để truyền dạy cho con cháu, bởi vậy qua mỗi câu hát, người Sán Chay thể hiện sự quý trọng, tôn vinh và chúc phúc cho những người lớn tuổi, hy vọng các cụ ông, cụ bà với trí khôn của mình sẽ dẫn đường, chỉ lối cho con cháu đi đúng hướng.

Trong những cuộc hát thâu đêm suốt sáng, dù chỉ là những lời đối đáp giữa những cặp nam nữ nhưng người hát luôn có những lời thưa gửi đầu tiên nhất tới các bậc trưởng lão trong làng để thể hiện niềm kính trọng:

Phiên âm:

*“Kênh cú shock ông lui lâu ông
Thìn tui cò si lui mấy tông
Cò si mấy tông sênh mấy háo
Kinh sất mấy tông lâu tời ông”*

Dịch nghĩa:

*“Thưa bậc cao niên cùng trưởng lão
Bài hát đạo con không phải lối
Lời ca đạo cháu chưa nên nghĩa
Hát ra chỉ sợ người chê cười” [1, tr.9]*

Những lời đối đáp mặc dù mộc mạc, giản dị nhưng xuất phát từ tấm lòng chân thành của người hát. Từ những câu hát mà người nghe có thể thấy được một lối sống, nếp văn hoá ứng xử vô cùng văn minh của người Sán Chay. Cũng từ những câu hát này mà người Sán Chay cũng gián tiếp răn dạy con cháu về cách sống, ứng xử ở đời. Mỗi câu hát là mỗi bài học ứng xử với làng xóm, với gia đình, với bạn bè,... Đằng sau mỗi câu hát là truyền thống uống nước nhớ nguồn, lối sống “đĩ hoà vi quý” của người Việt được phản ánh rõ nét, sinh động, nhẹ nhàng mà sâu sắc. Từng lời ca, tiếng hát sẽ thấm dần vào trong tâm hồn của thế hệ trẻ người Sán Chay, dần hình thành nhân cách tốt đẹp, hoàn thiện bản thân. Đó cũng là mục đích, ý nghĩa sâu xa của điệu hát Sáng cộ.

3.2. Tình yêu thuỷ chung, son sắt trong lời hát Sáng cộ của người Sán Chay ở Định Hóa, Thái Nguyên

Điệu hát Sáng cộ của dân tộc Sán Chay với cấu trúc đối đáp giao duyên là phương tiện bày tỏ tình cảm của những đôi nam thanh nữ tú. Thường khi hát, người nam hoặc người nữ hát trước, sau đó đối phương đáp lại đúng cấu trúc đó. Cũng chính bởi là lối hát giao duyên nên những lời hát Sáng cộ của người Sán Chay là những lời tỏ tình tình tế, nhẹ nhàng. Những cuộc hát giao duyên chỉ dành cho nam chưa vợ, gái chưa chồng thể hiện tính thuỷ chung, son sắt của người Sán Chay. Trong tổng số 455 lời hát, có 125 lời thể hiện lối ứng xử tình tế, đáng quý ấy. Trong mỗi cuộc hát, khi tiếng hát cất lên cũng là lúc con tim biết rung động, các chàng trai, cô gái sẽ tìm được cho mình một ý trung nhân mà gửi gắm tâm chân tình:

Phiên âm:

*“Sù nhập ninh sùn kín mòi quại
Mòn mau ênh đồng shính sháu sòu
Hợp shính ù màn thau lúu nhit
Cò vảy chẻnh luy kít tẻng tài”*

Dịch nghĩa:

*“Tiếng rằng em đẹp nhất làng
Dáng đi như thể tiên sa
Màn mây che lớp trăng ngà
Ước gì anh được mượn mà cùng trăng” [1, tr.17].*

Những lời tỏ tình vô cùng khéo léo, lời khen ngợi đầy tình tế với người con gái mình thương “như thể tiên sa”, mong muốn được “mượn mà cùng trăng” cũng như cách người dưới xuôi có cách ngỏ ý “áo anh sút chỉ đã lâu/ hay mượn cô ấy về khâu cho cùng”. Lời tỏ tình ngọt ngào mà không hề sỗ sàng không khỏi làm cho các cô gái xao xuyến.

Hay:

Phiên âm:

*“Cắm di vênh lái tào mồi chau
Kín nình sà sáu sời sà chau
Mồn nình sóc mù sí súi
Sì súi tăng làng táp kiu dàu”*

Dịch nghĩa:

*“Đêm nay anh đến làng em
Bến sông cách trở mà không có cầu
Chỉ cần em hát một câu
Là anh đặn gổ bắc cầu sang ngay” [1, tr.19]*

Dù yêu là thể, tương tư là thể nhưng người con trai không bao giờ nóng vội, luôn tìm cách ngỏ ý cho người con gái hiểu. Chàng trai chỉ dám tiến tới khi được sự bằng lòng của cô gái, đó là biểu hiện của một tình yêu tự do, không hề gượng ép. Trong tình yêu, còn nhớ là còn yêu, nỗi nhớ càng da diết tình yêu càng sâu đậm, nỗi nhớ ấy cất lên thành lời hát:

Phiên âm:

*“Su sinh chéch cò sùng cẩu kền
Ho pùn phay thìn kền tài lênh
Hò nhọt tại lênh sùi thìn dĩnh”*

Dịch nghĩa:

*“Anh hát lời ca trong chiều mát
Một cánh diều bay giữa mây trời
Diều sáo vì vu bao lời hát
Da diết tình anh nhớ một người” [1, tr.18]*

Tình yêu luôn là thứ khiến tâm hồn con người như được tưới mát. Đặc biệt, tình yêu ấy lại được thể hiện qua những câu hát ngân nga trong trẻo không khỏi khiến người nghe lay động. Lời hát Sáng cọ được cất lên làm cho những trái tim tuổi mười tám, đôi mươi loạn nhịp, tình yêu ấy chớm nở từ những câu hát, bởi vậy mà đối với người Sán Chay, hát Sáng cọ như một sợi dây kết nối, như sợi tơ hồng của ông Tơ bà Nguyệt gắn kết những con tim chung một nhịp đập. Chính điệu hát này đã chứng kiến mỗi tình chớm nở cho tới khi mở lối cho nhà trai rước cô dâu về nhà. Người Sán Chay có phong tục rằng nếu muốn đón được cô dâu, nhà trai cần phải hát đối đáp sao cho hay, cho trọn:

Phiên âm:**Nhà gái:**

*“Mòi pá sấu cần làn lù thàu
Mòn tời héc nhần chời ná chầu
Dực héc chần sừ sìn pùng lời
Dực héc mò sìn héc thúi chầu”*

Dịch nghĩa:

*“Dây xanh dây đỏ chần cầu thang
Hỏi khách nhân đây phương nào tới
Nếu khách có tiền xin mời đặt
Nếu khách không tiền xin trở về”*

Nhà trai:

*“Mòi pá sấu cần làn lù thàu
Tời sì héc nhần chời vùng chầu
Cây tò nhần sìn chần cà sắt
Chênh sì chần sừ pắt thúi chầu”*

*“Dây xanh dây đỏ chần cầu thang
Tôi đây khách nhân ở phương xa
Bao nhiêu tiền bạc thông gia xin đặt
Chính là tiền bạc tôi đây chẵn về”¹ [tr.1]*

Trước khi rước được cô con gái nhà người về, nhà trai phải trải qua nhiều lần đối đáp của những người thân trong gia đình cô dâu, cách đáp lời của nhà trai sẽ là yếu tố để nhà gái kiểm chứng tình yêu, quyết tâm muốn chinh phục cô gái của chàng trai, vừa là một cách thử tài năng và sự khôn khéo để gia đình cô dâu tin tưởng và gửi gắm con gái vào nhà người.

Tiếng ngân nga của câu hát Sáng cọ cứ ngân dài, ngân mãi như những mối tình vẹn tròn, hạnh phúc tới trăm năm. Ngày nay, dù thế hệ trẻ có nhiều phương tiện để bày tỏ tình yêu hơn nhưng có lẽ, những xúc cảm mãnh liệt, sự rung động của trái tim khi được nghe những lời ca đầy ân tình vẫn còn đó, câu hát Sáng cọ giao duyên của người Sán Chay vẫn sẽ luôn là phương tiện, là cầu nối vững chắc nhất giúp họ thể hiện tình yêu chân thành, lòng thủy chung, son sắt của mình.

3.3. Về đẹp nghĩa tình vợ chồng, gia đình, dòng tộc trong lời hát Sáng cọ của người Sán Chay ở Định Hóa, Thái Nguyên

Người Sán Chay Định Hóa rất mực coi trọng các mối quan hệ gia đình, vợ chồng, dòng tộc và luôn nhắc nhở con cháu cần ứng xử chuẩn mực trong các mối quan hệ ấy. Những lời răn khéo léo

¹ Cọ vùi sênh chầu diu (Hát ví dặm cưới), Tư liệu sưu tầm, ghi chép chưa xuất bản.

được đan cài vào trong từng câu hát Sáng cộ. Theo thống kê, có khoảng hơn 40 lời hát Sáng cộ tập trung phản ánh điều này. Trong mối quan hệ vợ chồng, người Sán Chay luôn đặt sự thủy chung, son sắt lên hàng đầu và quan niệm đã là vợ chồng cần phải biết sẻ chia, động viên và cùng chung tay xây dựng tổ ấm:

Phiên âm:**Nam:**

“Cà hú tú sị tìi cà hú
Cà không tú sị tìi cà không
Ốc thau gị mò sàm lênh thít
Hứ tìi àn hò sủ tấc sày”

Nữ:

“Mộc than hú
Quầy làng mộc than quầy cà không
Vần lênh ngừi nhần kít sùng túi
Dừng cày dừng áp mồn vằn nhần”

Dịch nghĩa:

“Khổ nhất là anh, nghèo nhất là anh
Gia đình không có tới ba lạng sắt
Khó nhất là anh còn nghèo
Để anh xây dựng cùng em”

“Anh đừng ca thán giàu nghèo
Cũng đừng ca thán nhà không có gì
Hai ta xây dựng thành đôi
Nuôi gà nuôi vịt trả nợ người” [10, tr.149]

Sự hoà hợp trong mối quan hệ vợ chồng cũng được đề cao, là cơ sở để giữ ngọn lửa êm ấm của gia đình. Vợ chồng hoà hợp thì nhà mới vững, tổ ấm mới bền lâu, bởi vậy họ luôn tự ý thức được vai trò của mình trong gia đình. Người vợ sẽ giữ vai trò quan trọng là người hậu phương vững chắc, là người chia ngọt sẻ bùi, là chỗ dựa tinh thần cho người chồng ra ngoài cánh đồng công to việc lớn, công việc xã hội:

Phiên âm:

“Co sị kênh phùng ninh phu chứ
Phu chứ đi quai ninh đi quai
Phu chú đi quai ninh đi háo
Hai háu mằn chinh sênh sậu sài.”

Dịch nghĩa:

“Chồng nàng giỏi nhất trên đời
Văn chương chữ nghĩa bồi bồi nhớ thương
Nàng thời phụng dưỡng gia đường
Như con gà mái bới vườn nuôi con” [1, tr.55]

Người Sán Chay vô cùng coi trọng mối quan hệ trong dòng tộc, trong gia đình. Họ quan niệm người trong một họ luôn cần biết trên dưới, cấp bậc mà xưng hô, ứng xử cho phù hợp. Người Sán Chay không cho phép con cháu cùng một họ trong ba đời kết hôn, nếu có chuyện đó xảy ra sẽ coi là loạn luân và phỉ báng tổ tiên, dòng tộc. Bởi vậy, trong các cuộc hát, các cặp nam nữ còn có những câu hát hỏi về dòng tộc để tránh trường hợp đó xảy ra:

Phiên âm:

“Mồn sủ chẵn
Mồn sủ hấy ninh pao tuy chẵn
Mồn sủ hấy ninh pao tuy sếch
Xịnh co sịch sần nhần sệu vằn”

Dịch nghĩa:

“Hỏi họ xong rồi mới biết nhau
Không cùng cành nhánh gốc từ đâu
Không phải anh em, không cùng họ
Tha hồ hát ví suốt đêm thâu” [1, tr.11]

Người Sán Chay cũng mong muốn người con trai trong gia đình cần được học hành đàng hoàng, dùi mài kinh sử để trở thành một đấng nam nhi được người đời kính trọng. Đối với con gái, cha mẹ mong muốn con gái mình biết học những điều hay, lẽ phải, đảm đang và mai sau sẽ được gả vào gia đình danh giá, có một cuộc sống êm ấm, đầy đủ:

Phiên âm:

“Sếch lưi pìn phùng chứ nhần nui
Chứ nui tênh lênh lênh lưi quai
Sập sất sập sất xà lài tỉnh
Di sị sinh công cạ sậu sài”

Dịch nghĩa:

“Biết điều kính chúc cho con gái
Con gái giỏi giang thật đảm đang
Mười bảy mười tám người tới tuổi
Vừa gả quận công gả công tử”² [tr.145]

Cộng đồng người Sán Chay từ thuở xa xưa luôn đặt gia đình lên trên hết, bởi vậy các mối quan hệ như vợ chồng, dòng tộc và mọi cung cách ứng xử trong nhà, ngoài xóm đều xoay quanh việc giữ

² Những bài hát ví (Dân tộc Sán Chay), Tư liệu sưu tầm, ghi chép, chưa xuất bản

gìn mái ấm gia đình, dạy bảo con cái mai sau trở thành người lành. Điều đó được đi vào trong các câu hát Sáng cộ, vừa thể hiện nét đẹp văn hoá, vừa là những lời răn dạy cho con cái mai sau.

4. Kết luận

Định Hoá, Thái Nguyên là mảnh đất nơi có nhiều đồng bào dân tộc anh em sinh sống như Tày, Dao, Sán Chay,... Dân tộc Sán Chay có số lượng dân cư tương đối lớn. Vốn sống tập trung thành từng bản, từng làng, những người dân Sán Chay có mối quan hệ gần gũi, thân thiết, có tinh thần đoàn kết cao nên tính cộng đồng đã ăn sâu vào trong đời sống sinh hoạt cũng như đời sống tinh thần của người Sán Chay. Về đẹp ấy đi vào trong cả những lời hát Sáng cộ ngọt ngào, sâu đậm. Những câu hát Sáng cộ ngân nga đã truyền tải nét đẹp đối nhân xử thế trong xóm làng, lối sống tình nghĩa kính trên nhường dưới. Ngoài ra, mỗi câu hát còn bộc lộ nét đẹp thủy chung, son sắt trong tình yêu, cách ứng xử trong quan hệ vợ chồng để giữ lửa cho tổ ấm gia đình. Đồng thời, các quan hệ trong dòng tộc cũng vô cùng được xem trọng bởi dòng tộc chính là cái nôi, là nguồn cội của mỗi người Sán Chay nên qua từng câu hát, người xưa còn răn dạy con cháu cần cư xử sao cho trọn đạo con, đạo cháu trong gia đình, dòng tộc. Từ đời này qua đời khác, từ giai đoạn xã hội này qua giai đoạn xã hội khác, những cụ già tóc bạc lại truyền cho con cháu nét đẹp văn hoá của dân tộc mình thông qua điệu hát Sáng cộ. Nét văn hoá ấy cứ thấm nhuần và tạo nên bản sắc dân tộc Sán Chay, những điệu hát Sáng cộ ấy cứ vang mãi, len lỏi trong những tán lá, vang xa tới những khe suối nhắc nhở con cháu về truyền thống của dân tộc trên mảnh đất anh hùng An toàn khu kháng chiến.

TÀI LIỆU THAM KHẢO/ REFERENCES

- [1] Q. Lam, *Xinh ca Cao Lan, first night of singing*. National Culture Publishing House, 2003.
- [2] G. L. Hoang, *Cao Lan epic*, vol. 1, Vinh Phuc Literature and Arts Association, 2020.
- [3] T. P. T. Pham and T. N. A. Ngo, "Sinh Ca - a guide to a happy couple," *TNU Journal of Science and Technology*, vol. 84, no. 8, pp. 3-7, 2011.
- [4] T. P. T. Pham, "Cosmology of the San Chi people through Sinh Ca," *Journal of Intangible Cultural Heritage*, vol. 58, no. 1, pp. 79-81, 2017.
- [5] T. M. T. Nguyen, "Sang co singing of the San Chay in Phu Luong, Thai Nguyen with the issue of teaching the local educational program for grade 6," *TNU Journal of Science and Technology*, vol. 227, no. 06, pp. 97-102, 2022.
- [6] T. L. Trieu, "There is a supernatural dimension in the Sinh ca," 2022. [Online]. Available: <https://vannghehainguyen.vn/co-mot-khong-gian-sieu-nhien-trong-sinh-ca-p39058.html>. [Accessed September 10, 2023].
- [7] V. Anh, "Decoding the symbol of Birds – fish – flowers in the "Xang co" of the San Chay people in Thai Nguyen province," *Thai Nguyen Art Magazine*, no. 3, pp. 30-31, 2023.
- [8] Q. B. Hoang, "Cultural life of the San Chay people in Dinh Hoa, Thai Nguyen," Master's thesis, Thai Nguyen University of Education, 2013.
- [9] T. M. Q. Nguyen, "Vi Luu Tam singing in Tuc Tranh, Phu Luong, Thai Nguyen," Master thesis, Thai Nguyen University of Education, 2013.
- [10] H. Q. To, "Learn about the Soong co singing festival of the San Chay ethnic group in Binh Lieu, Quang Ninh," Music Graduation Thesis, Hanoi University of Culture, 2013.
- [11] Q. C. Nong, "Deeply exploiting ethnic minority folk songs," *Journal of Literary Studies*, no. 1, pp. 81-87, 1967.
- [12] D. Chien, "Preserve and promote the traditional culture of ethnic minorities in association with tourism development," *Art and Culture Magazine*, no. 450, pp. 62-64, January 2021.